

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ЗУЛГАРІН ВАДИМ ГЕННАДІЙОВИЧ

УДК: 341.382.4

**ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У ГАЛУЗІ
РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВИХ ВІДНОСИН**

12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ГРІНЕНКО ОЛЕНА ОЛЕКСІЇВНА,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
Заслужений юрист України,
завідувач відділу європейського права та міжнародної
інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради
України,

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
БІЛОЦЬКИЙ СЕРГІЙ ДМИТРОВИЧ,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка, професор кафедри міжнародного права;

кандидат юридичних наук,
ШЕЛУДЧЕНКОВА АЛІНА СЕРГІЇВНА
Київський міжнародний університет,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства.

Захист відбудеться 05 березня 2021 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.867.01 в Інституті законодавства Верховної Ради України, за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту законодавства Верховної Ради України, за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Автореферат розіслано «___» лютого 2021 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Биков О. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, яка заснована на міжнародному розподілі праці, має назву міжнародних економічних зв'язків. Вони знаходять своє конкретне вираження в інтернаціональному обміні продукцією та послугами. Основною формою міжнародних відносин є міжнародна торгівля товарами та послугами. Міжнародна торгівля є центральною ланкою в складній системі світогосподарських зв'язків, при цьому опосередковує практично всі види міжнародного поділу праці та зв'язує всі країни світу в єдину міжнародну систему.

Якщо розглядати держави як господарські комплекси і як самостійні торговельні ринки, стає зрозумілою об'єктивна необхідність у їх взаємодії щодо правового регулювання таких питань, як умови доступу товарів однієї держави на ринки інших, ступінь втручання держави у торгівельно-економічні процеси та деякі інші. Для упорядкування міжнародної торгівлі держави використовують систему правових механізмів та інструментів, серед яких найбільш цивілізованим на даний момент є митно-тарифне регулювання – найважливіший механізм державного регулювання зовнішньої торгівлі. У всьому світі воно є прикладом економічного регулювання і відповідає вимогам ринкової економіки в порівнянні з нетарифними обмеженнями, які переважно мають характер державного, силового регулювання зовнішньої торгівлі.

За даними СОТ, нині у світі чинні 336 угод про вільну торгівлю, понад 100 з яких приходиться на європейський регіон і понад 90 – на держави Далекого Сходу. Найбільшу кількість УВТ укладено Європейським Союзом – 45, та окремими країнами переважно, європейськими. Україна нині має 20 чинних УВТ і веде переговори з ще трьома, займаючи доволі високу позицію. Якщо починала Україна з договорів про вільну торгівлю з СНД загалом і окремими країнами регіону зокрема, то нині вона уклала договори з потужними економіками світу – Канада, Ізраїль, ЄС і Великобританія.

Дослідження угод про вільну торгівлю є надзвичайно актуальним питанням з точки зору їх впливу на світову торгівельну систему загалом, чи сприяють, і яким чином, взаємному позитивному розвитку їх сторін. Для України дослідження міжнародних торгових договорів за її участі є актуальним як для вдосконалення уже існуючих договорів, максимального використання переваг, які вони можуть надати, так і для

визначення стратегічних підходів для ведення подальших переговорів із новими торговими партнерами у глобалізованому світі, який стрімко змінюється.

Теоретико-методологічною основою наукового дослідження для вирішення поставлених в ньому завдань стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів у галузі міжнародного права, зокрема, таких, як Білоцький С. Д., Голубєва В. О., Горін Н. В., Грінєнко О. О., Дюмулен І. І., Єременко А. В., Забара І. М., Київець О. В., Летуновська І. В., Медведєва М. О., Мережко А. А., Муравйов В. І., Смирнова К. В., Мальський О. М., Осика С. Г., Оніщук О. В., Пятницький В. Т., Скринька Д. В., Штобер Р., Шумилов В. М., Ягольник А. М.

Проблема нетарифного регулювання міжнародної торгівлі загалом та технічних бар'єрів у торгівлі широко досліджуються юристами та економістами, такими як Болдуїн Р., Бегін Джон К., Болтон П., Гамільтон В. Д., Голубєва В. О., Горін Н. В., Деватріпонт М., Жюйар П., Карро Д., Київець О. В., Мережко А. А., Осика С. Г., Пятницький В. Т., Скринька Д. В., Смирнова К. В., Шумилов В. М. та ін.

Екологічним питанням при здійсненні економічної діяльності, у тому числі у міжнародній торгівлі приділяється значна увага західними ученими, такими як Альтенбург Т., Багдаді Л., Бергер А., Бренді С., Брюн Д., Балкелі Х., Бетсіл М., Інмакулада М.-З., Хабіб Зігоуна, Морін Ж.-Ф., Остром Е., Родрік Д., Шваб Дж. та ін.

Найбільше розвинута практика використання захисних застережень державами-членами ЄС, тому і досліджень у даному секторі найбільше. Зокрема такі вчені, як М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський, І. А. Грицяк, О. О. Грінєнко, С. П. Добрянський, В. В. Копійка, І. В. Кравчук, Д. В. Лук'янов, Л. А. Луць, М. М. Микієвич, О. М. Москаленко, В. І. Муравйов, А. В. Омельченко, В. Ф. Опришко, В. О. Посельський, В. І. Сало, О. Ф. Скакун, О. Я. Трагнюк, С. В. Шевчук, Ю. М. Юмашев певною мірою приділяли увагу зазначеній проблематиці. Питання захисних застережень у СОТ досліджували Голубєва В. О., Київець О. В., Лавренюк О., Покрещук О.

Загальнонауковою основою при дослідженні обраної проблематики стали праці фахівців у галузі міжнародного права та права ЄС, серед яких: В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та інші.

Однак незважаючи на актуальність досліджуваної проблематики, в Україні й у світі відсутні комплексні міжнародно-правові дослідження з питань міжнародних торгових договорів, зокрема договорів про вільну торгівлю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційна робота виконана в рамках науково-дослідної роботи відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України, зокрема за темами: «Проблеми правового забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань» (номер державної реєстрації 0111U000578) та «Правові механізми інтеграції України до європейського правового простору» (номер державної реєстрації 0111U000579).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є комплексне дослідження міжнародних торгових договорів, які укладаються між державами і становлять систему правового регулювання міжнародної торгівлі.

Поставлена мета обумовила постановку і вирішення таких наукових завдань:

- визначити особливості міжнародного торгового права як галузі міжнародного права;
- проаналізувати систему джерел міжнародного торгового права;
- дослідити структуру і зміст міжнародних торгових договорів про вільну торгівлю;
- дослідити розширення неторгових положень у міжнародних торгових договорах;
- проаналізувати кліматичні зміни як один з викликів для міжнародної торгівлі: можливості і перспективи переходу на «зелену» економіку;
- визначити актуальні питання оподаткування міжнародної торгівлі;
- дослідити захисні застереження у міжнародних торгових договорах;
- дослідити міжнародні торгові договори і торгівлю практику України;
- проаналізувати Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії як угоди нового типу.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають в сфері укладення міжнародних договорів у галузі міжнародної торгівлі.

Предметом дослідження є особливості міжнародних договорів у галузі регулювання міжнародних торгових відносин.

Методологічна основа дослідження. У процесі здійснення дисертаційного дослідження, виходячи із специфіки його теми та завдань, використовувався широкий спектр методів наукового пізнання, які можна поділити на загальнонаукові та спеціально-правові. За допомогою загальнонаукових методів логіки здійснювався аналіз нормативних і доктринальних джерел дослідження, за допомогою синтезу виведені

висновки проведеного дослідження. Також використовувалися кількісні методи для визначення поширення угод про вільну торгівлю, а також тих аспектів, які вони регулюють.

Серед спеціально-юридичних насамперед було застосовано формальноюридичний метод. За його допомогою було виявлено та проаналізовано норми міжнародно-правових інструментів, які регулюють міжнародну торгівлю (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2). Порівняльно-правовий метод дозволив з'ясувати особливості двосторонніх, регіональних та універсальних міжнародних договорів у галузі міжнародної торгівлі (підрозділи 2.4, 3.1). Автором використовувався системний підхід до вивчення феномену міжнародних торгових договорів у їх сукупності і взаємозалежності прав і обов'язків сторін договорів (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1). За допомогою історико-правового методу досліджено генезу міжнародних торгових договорів, розширення їх положень від регламентації тарифних і нетарифних методів регулювання міжнародних торгових відносин до включення неторгових питань у міжнародні торгові договори (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1). За допомогою методу правового прогнозування визначено тенденції до подальшого розширення неторгових питань у міжнародні торгові договори (підрозділи 2.2, 2.4, 3.2.).

Наукова новизна одержаних результатів випливає з того, що дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній міжнародно-правовій доктрині комплексним дослідженням міжнародних договорів у галузі регулювання міжнародної торгівлі.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується у таких основних положеннях та висновках, які *вперше виносяться на захист*:

- доведена значимість міжнародно-правового співробітництва з метою уніфікації інструментів правового регулювання міжнародної торгівлі під егідою міжнародних організацій, насамперед Світової організації торгівлі.
- обґрунтовано необхідність використовувати конвенційні механізми правового регулювання міжнародної торгівлі товарами і послугами для просування і захисту національних інтересів держави.
- визначено важливість включення неторгових питань до міжнародних торгових договорів, обґрунтовано можливість їх використання для протидії агресивним методам торгової політики контрагентів;
- досліджено вплив екологічних положень і положень про охорону довкілля у міжнародні договори про вільну торгівлю на розвиток торгових відносин між державами – сторонами такого договору і на їх взаємовигідний розвиток;

- обґрунтовано важливість побудови договорів про вільну торгівлю на засадах пріоритетності прав людини і сталого розвитку світового співтовариства і окремих держав, особливо держав, які розвиваються.

удосконалено:

- роль держави у регулювання міжнародних торгових відносин в умовах глобалізації;
- обґрунтування використання захисних застережень у договорах про міжнародну торгівлю шляхом посилення на захист публічного порядку;

набули подальшого розвитку:

- наукове обґрунтування того, що угоди про вільну торгівлю сприяють розвиткові країн, що розвиваються за умови їх укладення на основі принципу взаємності;
- концепцію міжнародного торгового права як підгалузі міжнародного економічного права, яке має публічний характер.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, результати та висновки даного дослідження можуть бути використані:

1. Зулгарін В. Г. Актуальні питання оподаткування міжнародної торгівлі. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 235-252.
2. Зулгарін В. Г. Екологічні питання у міжнародних торгових договорах. *Юридична наука*. 2019. № 6. С. 66-79.
3. Зулгарін В. Г. Система джерел міжнародного торгового права. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. P. 147-151.
4. Зулгарін В. Деякі питання укладення міжнародних договорів про вільну торгівлю. *Evropský politický a právní diskurz*. – Volume 7 Issue 6. 2020. P. 28-34.
5. Зулгарін В. До питання стандартизації у міжнародній торгівлі як засобу нетарифного регулювання у міжнародних торгових договорах. *Evropský politický a právní diskurz*. – Volume 6 Issue 6. 2019. P. 36-44.
6. Зулгарін В. Защитные предостережения в международных торговых договорах. *Право и закон*, 2019, № 1. С. 129–133.

Також в опублікованих тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах

Зулгарін В. Г. Питання захисту прав людини і соціального захисту у міжнародних торгових договорах. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 липня 2020 року.* –

Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 34–37.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дисертаційного дослідження. Робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (221 найменування на 23 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки, з них основного тексту – 168 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, представлено аналіз стану дослідження теми дисертації; показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет; охарактеризовано використані методи дослідження; сформульовано наукову новизну одержаних результатів і розкрито їх практичне значення; надано інформацію про апробацію результатів дисертації та публікації на тему дослідження, її структуру та обсяг.

У **першому розділі «Теоретико-правові засади міжнародного регулювання міжнародної торгівлі»**, який складається із трьох підрозділів, досліджується міжнародне торгове право як особлива галузь міжнародного права, система джерел міжнародного торгового права, а також структура і зміст міжнародних торгових договорів про вільну торгівлю.

У **підрозділі 1.1. «Міжнародне торгове право як особлива галузь міжнародного права»** проаналізовано особливості міжнародного торгового права, яке регулює відносини публічного характеру між публічними суб'єктами у галузі міжнародних торгових відносин. Визначено два методи регулювання міжнародної торгівлі – тарифне і нетарифне регулювання. Тарифне регулювання на універсальному рівні здійснюється на основі ГАТТ. Нетарифні заходи розглядаються в рамках конкретних угод СОТ. Звертається увага на те, що істотна роль серед нетарифних методів торгової політики приділяється прихованим методам торгових обмежень, які застосовуються стосовно імпортової продукції паралельно із системою митного регулювання.

Наголошується, що зважаючи на те, що тарифні бар'єри для промислової та сільськогосподарської торгівлі знизилися, деякі заходи, пов'язані зі стандартами, постали як ключові проблеми. Уряди, учасники ринку та

інші суб'єкти можуть використовувати заходи, пов'язані зі стандартами, як ефективний засіб для досягнення законних комерційних та політичних цілей, таких як захист навколишнього середовища, здоров'я та безпека людини. Однак, коли заходи, пов'язані зі стандартами, застаріли, надмірно обтяжуючі, дискримінаційні або неприйнятні в інший спосіб, ці заходи можуть зменшити конкуренцію, завадити інноваціям та створити непотрібні технічні бар'єри для торгівлі.

У підрозділі 1.2. «Система джерел міжнародного торгового права» визначається, що основним джерелом міжнародного торгового права є міжнародний договір. Міжнародні договори у галузі торгівлі можуть бути класифіковані за різними критеріями, насамперед колом учасників – універсальні, які визначають загальні правила здійснення міжнародної торгівлі, це насамперед документи СОТ, двосторонні торгові договори та договори інтеграційних об'єднань, які переважно носять регіональний характер. Країни можуть надавати кращі умови для взаємної торгівлі у двосторонніх торгових договорах або інтеграційних угодах про вільну торгівлю.

Визначається, що угода про вільну торгівлю, або преференційна торговельна угода, є набором принципів, згідно з якими відбуватиметься торгівля. Незважаючи на те, що угоди значно відрізняються за формою і змістом, основною метою є усунення або полегшення обмежень на торгівлю для збільшення її обсягу і підвищення добробуту залучених сторін.

Доводиться, що УВТ є найважливішим інструментом для регулювання торгівлі та інвестиційних потоків сучасності. Вони стали головним інструментом досягнення відкриття ринку та забезпечення регуляторних інновацій, оскільки багатосторонні переговори в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) дали лише помірні результати за останні десятиліття.

У підрозділі 1.3. «Структура і зміст міжнародних торгових договорів про вільну торгівлю» обґрунтовується, що УВТ є найважливішим інструментом для регулювання торгівлі та інвестиційних потоків сучасності. Вони стали головним інструментом досягнення відкриття ринку та забезпечення регуляторних інновацій, оскільки багатосторонні переговори в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) дали лише помірні результати за останні десятиліття. Країни поклалися на УВТ для регулювання питань, починаючи від торгівлі товарами та послугами, закінчуючи інвестиціями, правами інтелектуальної власності, конкуренцією, стандартами та правилами державних закупівель.

Зазначається, що УВТ є доволі розповсюдженим інструментом і практикуються протягом тривалого часу, цікавим є питання щодо їх структури і змісту, бо навіть за обсягом вони варіюються від кількох десятків сторінок до кількох сотень, охоплюючи різні аспекти співробітництва і відрізняючись силою зобов'язань сторін. УВТ дуже неоднорідні. Деякі включають багато країн-членів, інші – двосторонні; деякі ЗВТ охоплюють велику кількість різних питань, від торгівлі послугами до державних закупівель, тоді як інші дуже вузькі; деякі УВТ включають дуже далекосяжні положення, тоді як інші відносно неглибокі. Відповідно, як причини, так і наслідки укладення УВТ відрізняються залежно від угод різного обсягу, глибини та гнучкості. Саме тому переважна більшість регіональних торговельних угод укладається у формі ЗВТ. І це не дивно, адже Угоди про ЗВТ регулюють доступ до стратегічно важливих ринків, тобто дозволяють інтегрувати економіки на необхідному рівні при максимальному збереженні суверенітету цих країн.

Визначено, що більшість УВТ до НАФТА охоплювали лише торгівлю товарами. НАФТА проголосила набагато більш охоплюючий тип УВТ, який містить положення про торгівлю товарами, але також і про такі питання, що не стосуються перетину товаром кордонів, такі як технічні бар'єри в торгівлі, державні закупівлі, інвестиції, послуги, законодавство про конкуренцію та права інтелектуальної власності.

Доводиться, що зміст УВТ у переважній більшості слідує системі договорів СОТ. Але завдяки вужчому колу сторін УВТ спрощується механізм узгодження воль держав, які можуть як поглиблювати взаємні зобов'язання у міжнародній торгівлі, так і розширювати аспекти співробітництва.

У другому розділі «Неторгові питання укладення міжнародних договорів про вільну торгівлю», який має 4 підрозділи, досліджуються розширення неторгових положень у міжнародних торгових договорах, кліматичні зміни як один з викликів для міжнародної торгівлі і можливості і перспективи переходу на «зелену» економіку, актуальні питання оподаткування міжнародної торгівлі та захисні застереження у міжнародних торгових договорах.

У підрозділі 2.1. «Розширення неторгових положень у міжнародних торгових договорах» досліджено, що сфера дії УВТ виходить за межі регулювання економічних питань. Неторговельні питання фіксуються навіть у преамбулі УВТ, обумовлюючи загальні засади і принципи торгових відносин між країнами. УВТ можуть містити посилання на інші міжнародні договори. Найпоширенішими питаннями неторгового характеру, які включаються в УВТ нині є протидія корупції, трудові

стандарти, охорона навколишнього середовища, права людини, демократія та військова співпраця. Рідше прописуються такі неторгові питання, як боротьба з організованою злочинністю, контрабандою наркотиків, проблеми міграції, економічний розвиток, спільна зовнішня політика та фінансова допомога.

До переважних неторгових питань належать співпраця з питань охорони навколишнього середовища, військова співпраця та трудові норми. Зобов'язання, пов'язані з корупцією, зокрема спостерігаються у Західній півкулі. Найчастіше військова співпраця спостерігається в азійських та американських договорах. Що стосується видів угод, двосторонні угоди, здається, є найкращим місцем для вирішення екологічних проблем, однак менш поширені для вирішення питань прав людини та захисту демократичних інститутів.

Неторговельні питання, такі як трудові стандарти, політичні та громадянські права та охорона навколишнього середовища, стали важливими цілями при розробці та реалізації торгової політики Європейського Союзу. Майже дві третини торгових угод ЄС, що діють на сьогодні, містять положення про права людини, і близько третини з них охоплюють трудові питання. Близько двох третин також згадують про довкілля, як нещодавня торгова угода з Японією, яка включає положення про імplementацію Паризької кліматичної угоди

У підрозділі 2.2. «Кліматичні зміни як один з викликів для міжнародної торгівлі: можливості і перспективи переходу на «зелену» економіку» доводиться взаємозв'язок екологічних проблем, глобального потепління, використання природних ресурсів, управління відходами з економічною діяльністю держав і господарюючих суб'єктів. Тому очевидним є факт стурбованості світового співтовариства загалом і окремих держав екологією. Розвиток економіки все більше обумовлюється захистом довкілля. Відповідно, положення про захист довкілля стають невід'ємною частиною міжнародних договорів, зокрема торгових договорів.

Обґрунтовується, що підвищення екологічних стандартів виробництва може вплинути на конкурентоспроможність на світових ринках, але впровадження нових ресурсно ефективних технологій, може, навпаки, ці переваги створити у перспективі. Країни, що розвиваються на підставі екологічних положень УВТ можуть отримати доступ до новітніх екологічних технологій і, як наслідок, отримати конкурентні переваги. Також доводиться, що екологічні положення в УВТ можуть сприяти екологічній стійкості шляхом просування внутрішнього екологічного законодавства та зменшення забруднення повітря та викидів CO₂.

У підрозділі 2.3. «Актуальні питання оподаткування міжнародної торгівлі» визначається, що з метою створення правової основи для регулювання податкових відносин, що носять міждержавний характер, укладаються договори між державами. Переважно питання оподаткування міжнародної торгівлі здійснюється за допомогою двосторонніх договорів між державами, які є торговельними партнерами, або у межах інтеграційних об'єднань. При здійсненні оподаткування міжнародної торгівлі актуальними є питання щодо стягнення таких видів податків, як податок на прибуток, податок з доходів нерезидентів, податок на додану вартість та трансфертне ціноутворення.

Міжнародно-правове регулювання оподаткування міжнародної торгівлі здійснюється переважно на підставі двосторонніх міжнародних договорів, розроблених на підставі типових конвенцій про уникнення подвійного оподаткування, розроблених під егідою ООН або ОЕСР. Проте процеси глобалізації і інтеграції актуалізують питання розробки універсального міжнародного договору у галузі оподаткування міжнародної торгівлі.

У підрозділі 2.4. «Захисні застереження у міжнародних торгових договорах» досліджуються положення міжнародних договорів, на підставі яких держава може ввести обмеження на міжнародну торгівлю, і це не буде порушенням її міжнародно-правових зобов'язань. Таку роль відіграють захисні застереження у договорах, і вони спрямовані на захист певних цінностей, які позначаються таким широким терміном як публічний порядок. Відсутнє не лише нормативне, а й доктринальне визначення публічного порядку. У міжнародних договорах і в національних законодавствах використовується перелік цінностей, які підпадають під такий захист. Обов'язковою умовою застосування таких заходів є принцип недискримінації між країнами, в яких переважають однакові умови. Щодо публічного порядку Суд ЄС неодноразово підкреслював, що ця підстава повинна бути пов'язаною із загрозою, яка має бути реальною, триваючою, наявною, а не умоглядною, доволі серйозною, а об'єктом загрози мають бути основоположні інтереси суспільства. Оцінка такої загрози має надаватися з точки зору здорового глузду та наявного досвіду. Практика Суду ЄС вимагає від держав-членів при застосуванні інструментів обмеження вільного руху зважати на принцип пропорційності, тобто не виходити за межі необхідного для забезпечення захисту.

У третьому розділі «Аналіз міжнародних торгових договорів України» здійснено загальний огляд міжнародних торгових договорів і торгової практики України і аналіз Угоди про політичне співробітництво,

вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії як угоди нового типу.

У *підрозділі 3.1.* «Загальний огляд міжнародних торгових договорів і торгової практики України» проаналізовано міжнародні торгові договори України. Виявлено, що відповідно до статистичних даних СОТ, Україна має суттєву кількість угода про вільну торгівлю, серед яких особливе місце займає Угода про асоціацію з ЄС.

Визначено, що членство у СОТ зафіксувало Україну у режимі загально ліберальної та недискримінаційної торгівлі щодо решти світу. Завдяки реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, Україна обрала орієнтири для подальшого розвитку та модернізації української економіки за стандартами ЄС. Покращення торговельно-економічного співробітництва з окремими країнами чи групами країн, зокрема шляхом укладання угод про вільну торгівлю, є дієвим та ефективним інструментом сприяння зростанню експорту через лібералізацію доступу товарів та послуг на зовнішні ринки. Водночас для України головною метою укладення угод про вільну торгівлю є забезпечення збалансованої тарифної політики, у тому числі, відносно чутливих груп товарів промисловості та сільського господарства, що має стати підґрунтям створення сприятливих умов для розвитку торговельно-економічного співробітництва

У *підрозділі 3.2.* «Аналіз Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії як угоди нового типу» встановлено, що ця угода охоплює значно ширше коло питань, ніж торгівля безпосередньо. Зокрема, Сторони, підтверджуючи свої відповідні права та обов'язки, взяті на себе в рамках Угоди СОТ, встановлюють цим необхідні заходи щодо поступової взаємної лібералізації умов заснування підприємницької діяльності і торгівлі послугами, а також співробітництва в галузі електронної торгівлі. Винятками із співробітництва є видобуток, виробництво та переробка ядерних матеріалів; виробництво або торгівля зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами; аудіовізуальні послуги; національний морський каботаж та регулярні або нерегулярні внутрішніх і міжнародні повітряні перевезення та перевезення, що безпосередньо пов'язані з реалізацією комерційних прав на перевезення.

ВИСНОВКИ

1. Економіка є одним з найскладніших об'єктів правового регулювання, а якщо відносини виходять за межі національної юрисдикції держави, то

проблеми правового регулювання розширюються. Ефективним механізмом регулювання міжнародних економічних відносин загалом, і міжнародних торгових відносин зокрема, є міжнародні договори. У період активного розвитку глобалізаційних процесів, коли активно здійснювалася лібералізація міжнародної торгівлі, роль державного впливу на цю сферу почала дещо нівелюватися. Але слід зазначити, що лібералізація здійснювалася саме через укладення міжнародних договорів, як універсального, так і менш масштабного характеру.

Основною рисою державного регулювання міжнародної торгівлі є застосування у взаємодії двох різних типів зовнішньоторговельної політики: лібералізації (політики вільної торгівлі) і протекціонізму. Ці два типи торгової політики характеризують ступінь втручання держави в міжнародну торгівлю.

До інструментів державного регулювання міжнародної торгівлі відносяться тарифні методи і нетарифні методи, що регулюють як імпорт, так і експорт.

Основна мета міжнародно-правового регулювання – зменшити вплив національних обмежувальних заходів на міжнародну торгівлю.

2. Інтернаціоналізація господарського життя, тісна взаємопов'язаність та взаємозалежність національних господарств, зростаючий міжнародний резонанс процесів, які відбуваються в економіках країн світу, та зворотній вплив світогосподарчих процесів на національні економіки стимулюють міждержавне регулювання економічних процесів, яке здійснюється через систему міжнародних торгових договорів універсального, регіонального і двостороннього характеру.

Із створенням СОТ сформувалася якісно нова система правового регулювання міжнародної торгівлі, спрямованого на розвиток динамічного економічного середовища, відкритої та передбачуваної системи міжнародних торговельних зв'язків, створення нових можливостей для поліпшення економічного становища багатьох країн світу. Угоди СОТ є економіко-правовою основою міжнародних торговельних операцій. Відповідно до них, торгівля має бути позбавленою будь-якої дискримінації, передбачуваною, відкритою для чесної конкуренції, сприятливою для слаборозвинутих країн.

Сфера діяльності СОТ охоплює митно-тарифне урегулювання; антидемпінгове урегулювання; використання субсидій і компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності; торгівлю окремими товарами; торговельні аспекти інвестиційних заходів та ін. Аналогічно до угод СОТ будуються і договори про вільну торгівлю.

3. УВТ є найважливішим інструментом для регулювання торгівлі та інвестиційних потоків сучасності. Вони стали головним інструментом досягнення відкриття ринку та забезпечення регуляторних інновацій, оскільки багатосторонні переговори в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) дали лише помірні результати за останні десятиліття. Таким чином, країни покладались на УВТ для регулювання питань, починаючи від торгівлі товарами та послугами, закінчуючи інвестиціями, правами інтелектуальної власності, конкуренцією, стандартами та правилами державних закупівель.

Незважаючи на те, що УВТ є доволі розповсюдженим інструментом і практикується протягом тривалого часу, цікавим є питання щодо їх структури і змісту, бо навіть за обсягом вони варіюються від кількох десятків сторінок до кількох сотень, охоплюючи різні аспекти співробітництва і відрізняючись силою зобов'язань сторін.

Причини підписання торговими угодами країн можна повністю зрозуміти, лише зосередившись на змісті УВТ; держави попередньо бажають укласти угоду лише в тому випадку, якщо вони передбачають певні вигоди від лібералізації конкретних галузей.

Деякі дослідження стверджують, що певні УВТ збільшують ймовірність демократизації, допомагають країнам мирно врегулювати конфлікти та пом'якшують ризик переростання таких конфліктів у повномасштабну війну, стверджують, що УВТ допомагають країнам, що розвиваються, впроваджувати та блокувати економічні реформи, наприклад, положення про правозастосування – у конкретних секторах, таких як право інтелектуальної власності.

4. Першими у договори про вільну торгівлю почали включати такі неторгові питання, як безпека, екологічні та соціальні проблеми та економічні чинники. Невід'ємними частинами таких угод стали питання захисту трудових прав, навколишнього середовища, а останнім часом ще додалися питання боротьби з корупцією. Положення нетарифного характеру, такі як сталий розвиток і права людини, включаються у преамбули договорів про вільну торгівлю, визначаючи саме їх як основну мету укладення договору.

5. Екологічні проблеми, глобальне потепління, використання природних ресурсів, управління відходами нині можна визначити як одну з глобальних проблем людства. Тому очевидним є факт стурбованості світового співтовариства загалом і окремих держав екологією. Розвиток економіки все більше обумовлюється захистом довкілля. Відповідно, положення про захист довкілля стають невід'ємною частиною міжнародних договорів, зокрема торгових договорів. При чому екологічні питання не зосереджуються

виключно на охороні довкілля від забруднення. Вони охоплюють і природокористування, а також питання енергоносіїв і новітніх технологій.

6. Питання оподаткування міжнародної торгівлі регулюються переважно у двосторонніх договорах країн, які базуються на типових конвенціях і стосуються переважно уникнення подвійного оподаткування. Спроби розробити єдину конвенцію, навіть під егідою ООН не були успішними. Сьогодні, коли світ перетворився на *global wellage*, коли відбувається перехід до економіки четвертого покоління внаслідок нового етапу науково-технічного розвитку з використання цифрових технологій, таких як інтернет-торгівля, інтернет-банкінг, криптовалюти, гостро постає потреба вдосконалення існуючих міжнародних договірних інструментів і розробка та впровадження універсального регулювання оподаткування міжнародної торгівлі, зокрема під егідою не лише ООН та ОЕСР а й Світової організації торгівлі.

При здійсненні оподаткування міжнародної торгівлі актуальними є питання щодо стягнення таких видів податків, як податок на прибуток, податок з доходів нерезидентів, податок на додану вартість та трансфертне ціноутворення.

У міжнародних відносинах між країнами, що розвиваються і розвиненими країнами, останні виступають в ролі інвестора, а значить, відбувається відтік капіталу з економічно слабких юрисдикцій в розвинені країни. З огляду на ситуацію, що склалася, ООН запропонувала переробити текст типової конвенції з урахуванням принципу оподаткування на рівні джерела доходу.

7. Договори у галузі міжнародної торгівлі повинні містити положення, які дозволили б державам захиститися від імпорту товарів чи послуг, які можуть становити загрозу національній безпеці, життю чи здоров'ю людей, тварин, екологічній системі загалом, а також правилам суспільної моралі, при цьому не порушуючи своїх зобов'язань за міжнародними договорами.

У міжнародному торговому договорі необхідно прописувати ситуації, які дозволяли б державам-учасникам без порушення зобов'язань за договором ввести тимчасові або постійні обмеження на транскордонний рух певних товарів чи послуг. Таку роль відіграють захисні застереження у договорах, і вони спрямовані на захист певних цінностей, які позначаються таким широким терміном як публічний порядок. Захисні застереження у міжнародних торгових договорах є важливим інструментом захисту суспільних цінностей, перелік таких цінностей постійно розширюється і не є вичерпним.

8. З проголошенням незалежності Україна почала активно проводити міжнародно-договірну роботу, у тому числі і в галузі міжнародної торгівлі.

Після тривалої роботи над переходом до ринкової економіки і складного переговорного процесу, Україна лише 2008 року набула членства в СОТ, прагнення про вступ заявивши ще 1994. Також Україна нині має 20 чинних договорів про вільну торгівлю, від країн СНД до потужних економік, таких як Канада і Ізраїль. Угода про асоціацію з ЄС стала новим етапом на шляху не лише розвитку міжнародних торгових відносин України.

9. Після виходу Великобританії з ЄС потало питання врегулювання тих відносин, які склалися з 2016 року на підставі Угоди про Асоціацію. Для вирішення цих питань було укладено Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. Переважно ця угода повторює положення Угоди про асоціацію, але має і низку особливих положень. Проаналізувавши Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, яка є прикладом угод про вільну торгівлю «нового покоління», можна зробити кілька висновків. По-перше, в силу розвитку новітніх технологій, положення УВТ поширюються на регулювання як торгівлі самими технологіями, так і на їх використання для забезпечення міжнародної торгівлі. Це стосується інформаційних та телекомунікаційних технологій. Другий висновок стосується того, що країна, що розвивається може отримати допомогу у розвитку стратегічних або критичних сфер, розвиток інститутів держави і громадянського суспільства. Також на договірному рівні Великобританія зобов'язується виконувати положення Будапештського меморандуму, підтримуючи суверенітет і територіальну цілісність України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Зулгарін В. Г. Актуальні питання оподаткування міжнародної торгівлі. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 235-252.
2. Зулгарін В. Г. Екологічні питання у міжнародних торгових договорах. *Юридична наука*. 2019. № 6. С. 66-79.
3. Зулгарін В. Г. Система джерел міжнародного торгового права. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. Р. 147-151.
4. Зулгарін В. Деякі питання укладення міжнародних договорів про вільну торгівлю. *Evropský politický a právní diskurz*. – Volume 7 Issue 6. 2020. Р. 28-34.

5. Зулгарін В. До питання стандартизації у міжнародній торгівлі як засобу нетарифного регулювання у міжнародних торгових договорах. *Evropský politický a právní diskurz*. – Volume 6 Issue 6. 2019. P. 36-44.

6. Зулгарін В. Защитные предостережения в международных торговых договорах. *Право и закон, 2019, № 1. С. 129-133.*

Тези доповідей на наукових конференціях:

Зулгарін В. Г. Питання захисту прав людини і соціального захисту у міжнародних торгових договорах. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 липня 2020 року. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 34–37.*

АНОТАЦІЯ

Зулгарін В. Г. Особливості міжнародних договорів у галузі регулювання міжнародних торгових відносин. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право – Інститут законодавства Верховної Ради України – Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній міжнародно-правовій доктрині комплексним дослідженням міжнародних договорів як джерела правового регулювання міжнародних торгових відносин. Сформульовано концептуальні висновки та результати, які містять наукову новизну та обґрунтовують нові й важливі для юридичної науки тези та положення.

У дисертації визначено особливості міжнародного торгового права як галузі міжнародного права і проаналізовано систему джерел міжнародного торгового права, а також досліджено структуру і зміст міжнародних торгових договорів про вільну торгівлю.

У дисертації досліджено розширення неторгових положень у міжнародних торгових договорах, зокрема проаналізовано кліматичні зміни як один з викликів для міжнародної торгівлі, можливості і перспективи переходу на «зелену» економіку; визначено актуальні питання оподаткування міжнародної торгівлі.

У дисертації досліджено захисні застереження у міжнародних торгових договорах універсального, регіонального і двостороннього характеру, які дозволяють державам – учасникам відступити від виконання зобов'язань за договором у визначених випадках, які можуть становити загрозу їхньому публічному порядку.

У дисертації досліджено міжнародні торгові договори і торгівлю практику України; проаналізовано Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії як угоди нового типу.

Ключові слова: міжнародні торгові договори, *lex mercatoria*, джерела міжнародного права, договори про вільну торгівлю, екологічні стандарти, охорона довкілля, торгова політика, міжнародні стандарти соціального захисту і міжнародна торгівля, оподаткування міжнародної торгівлі, подвійне оподаткування, міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування, взаємний обмін податковою інформацією.

АННОТАЦІЯ

Зулгарин В. Г. Особенности международных договоров в области регулирования международных торговых отношений. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право – Институт законодательства Верховной Рады Украины – Киев, 2021.

Диссертационное исследование является первым в отечественной международной доктрине комплексным исследованием международных договоров как источника правового регулирования международных торговых отношений. Сформулированы концептуальные выводы и результаты, содержащие научную новизну и обосновывают новые и важные для юридической науки тезисы и положения.

В диссертации определены особенности международного торгового права как отрасли международного права и проанализирована система источников международного торгового права, а также исследована структура и содержание международных торговых договоров о свободной торговле.

В диссертации исследовано расширение неторговых положений в международных торговых договорах, в частности проанализированы климатические изменения как один из вызовов для международной торговли, возможности и перспективы перехода на «зеленую» экономику; определены актуальные вопросы налогообложения международной торговли.

В диссертации исследованы защитные оговорки в международных торговых договорах универсального, регионального и двустороннего характера, которые позволяют государствам – участникам отступить от выполнения обязательств по договору в определенных случаях, которые могут представлять угрозу их публичному порядку.

В диссертации исследованы международные торговые договоры и торговую практику Украины; проанализировано Соглашение о политическом сотрудничестве, свободной торговле и стратегическом партнерстве между Украиной и Соединенным Королевством Великобритании и Северной Ирландии как соглашения нового типа.

Ключевые слова: международные торговые договоры, *lex mercatoria*, источники международного права, договоры о свободной торговле, экологические стандарты, охрана окружающей среды, торговая политика, международные стандарты социальной защиты и международная торговля, налогообложение международной торговли, двойное налогообложение, международные договоры об избежании двойного налогообложения, взаимный обмен налоговой информацией.

SUMMARY

Zulharin V. H. Peculiarities of international agreements in the field of regulation of international trade relations. – Manuscript. The dissertation for the scientific degree of candidate in legal sciences, specialization 12.00.11 – international law – Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. – Kyiv, 2021.

The dissertation is the first complex research in the domestic international legal doctrine of the international agreements as sources of legal regulation of the international trade relations. Conceptual conclusions and results are formulated, which contain scientific novelty and substantiate new and important for legal science theses and provisions.

The dissertation identifies the features of international trade law as a branch of international law and analyzes the system of sources of international trade law, as well as examines the structure and content of international trade agreements on free trade.

The dissertation examines the expansion of non-trade provisions in international trade agreements, in particular, analyzes climate change as one of the challenges for international trade: opportunities and prospects for the transition to a “green” economy; identified current issues of international trade taxation.

The dissertation examines the protective reservations in international trade agreements of universal, regional and bilateral nature, which allow member states to withdraw from the obligations under the agreement in certain cases that may pose a threat to their public order.

The dissertation examines international trade agreements and trade practice of Ukraine; The Agreement on Political Cooperation, Free Trade and Strategic

Partnership between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland was analyzed as a new type of agreement.

Keywords: international trade agreements, *lex mercatoria*, international trade agreements, sources of international law, free trade agreements, environmental standards, environmental protection, trade policy, international standards of social protection and international trade, .taxation of international trade, double taxation, international agreements on avoidance of double taxation, mutual exchange of tax information.

Підписано до друку 28.01.2021.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2101-14.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com

